

Ключевые слова: детский садик, система дошкольного воспитания, ведомственное дошкольное заведение.

Tsyupak I.M.

HISTORY OF PRESCHOOLS INSTITUTIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article explores the history of pre-school departmental type in Ukraine. The concepts “kindergarten”, “preschool education system”, “institutional pre-school” are explained. The time is pointed out when departmental preschool institutions in Ukraine were founded.

Key words: kindergarten, early childhood education, departmental preschool institutions.

УДК 378.14

Шиманович І.О.

ПОЛІТЕХНІЧНА ОСВІТА ШКОЛЯРІВ ТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НАПРИКІНЦІ 60-Х – У 70-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано розвиток політехнічної освіти учнів загальноосвітніх шкіл та студентів – майбутніх учителів наприкінці 60-х – у 70-ті роки ХХ століття.

Ключові слова: політехнічна освіта, політехнічне навчання, трудове політехнічне навчання й виховання, професійна орієнтація, трудове виховання, трудове навчання.

Політехнічна освіта, політехнічне навчання, трудове політехнічне навчання й виховання знаходяться в колі зору науковців та педагогів-практиків протягом досить тривалого часу. Це пояснюється їх винятковою важливістю, зокрема для ознайомлення молоді з різними видами промислового і сільськогосподарського виробництва, підготовки до життя, до практичної діяльності.

Зазначене знайшло відображення у працях таких науковців, як: П. Атутов, Ю. Васильєв, М. Жиделев, А. Линда, В. Ноздрьов, П. Ставський, Д. Тхоржевський, А. Шибанов, В. Юськович та ін.

Мета статті – проаналізувати розвиток політехнічної освіти учнів загальноосвітніх шкіл та студентів – майбутніх учителів наприкінці 60-х – у 70-ті роки ХХ століття.

Наголосимо, що, починаючи з 50-х років ХХ століття (особливо після 1952 року, коли відбувся XIX з'їзд КПРС), навчально-виховний процес загальноосвітньої та вищої школи вибудовували на основі принципу політехнізму.

Як відомо, в ті роки здійснено успішну перебудову основ наук у світлі завдань політехнічного навчання. Згодом це знайшло відображення в нових програмах для загальноосвітньої та вищої школи. Так, до навчальних планів шкіл було включено практичні заняття в майстернях, на шкільних навчально-дослідних ділянках, практикуми з машинознавства та електротехніки, виробниче навчання. Крім того учні брали участь у суспільно корисній праці. Тобто створювалася система політехнічного навчання, в якій основам наук традиційно відводили дуже велику роль. Не менш важливу роль у справі політехнізації відіграла й трудова підготовка школярів.

З огляду на зазначене, підвищилися вимоги до вчителів із технічних дисциплін, трудового і виробничого навчання. Вони викладали у школі машинознавство, вели заняття у столярних, слюсарних і механічних майстернях, були організаторами виробничого навчання учнів на промислових підприємствах, а також мали добре знати автотракторну справу, сільськогосподарські машини, електротехніку, технічне креслення, щоб викладати ці предмети або вести відповідні факультативні та гурткові заняття [3; 5].

Наприкінці 60-х – у 70-ті роки ХХ століття розвиток політехнічної освіти учнів загальноосвітніх шкіл та студентів – майбутніх учителів відбувався під впливом багатьох нормативних документів. Окремі з них хоч і не стосувалися політехнічної освіти, але були безпосередньо пов'язані з нею.

Серед них, передусім, слід назвати постанову колегії Міністерства освіти УРСР від 15 жовтня 1969 року “Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах УРСР”, де окреслено наступні завдання:

- “проаналізувати та обговорити стан і заходи щодо поліпшення професійної орієнтації учнівської молоді;
- вжити невідкладних заходів щодо докорінного поліпшення професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл (розробити науково-обґрунтовані рекомендації профорієнтаційної та профконсультаційної роботи в загальноосвітніх закладах, рекомендації щодо обладнання у школах кабінетів або кутків з профорієнтаційної роботи; домогтися обладнання протягом 1969-1970 навчального року кабінетів або кутків з профорієнтаційної роботи в усіх восьмирічних і середніх школах республіки, районних (міських) педагогічних кабінетах та інститутах удосконалення кваліфікації вчителів; створити протягом 2-3 років при всіх районних (міських) відділах народної освіти кабінети з професійної орієнтації і консультації на громадських засадах; домогтися тісного зв’язку кожної школи з виробничими колективами і забезпечити їх вплив на формування в учнів сталих інтересів і здібностей до праці в народному господарстві та ін.);
- доводити до відома шкіл потреби народного господарства даної місцевості в масових робітничих професіях та перспективи працевлаштування випускників шкіл;
- переглянути правильність і доцільність обраних школами профілів трудового навчання старшокласників та вжити заходів до усунення недоліків у цій справі;
- забезпечити подальше розширення початкової професійної підготовки учнів старших класів до масових професій у тих школах, які мають належну навчально-матеріальну базу для її здійснення (при цьому звертати особливу увагу на навчання учнів шкіл сільської місцевості роботі на тракторах, комбайнах, інших сільськогосподарських машинах, на тваринницьких фермах, а також через створення учнівських ремонтно-будівельних бригад сприяти пропагуванню серед школярів будівельних професій);
- забезпечити докорінне поліпшення роботи навчально-виробничих бригад в усіх школах сільської місцевості та створити в тих школах, де наявні відповідні умови, шкільні лісництва;
- домогтися створення для учнів літніх таборів праці і відпочинку;
- вжити дійових заходів щодо поліпшення навчально-матеріальної бази для трудового навчання учнів (обладнати у школах робочі кімнати для 1-3 класів, майстерні для 4-8 класів відповідно до нового переліку типового обладнання, створити кабінети машинознавства та електротехніки, кабінети обслуговуючої праці, навчально-дослідні ділянки, теплиці, оранжереї);
- додатково до існуючих створити в кожній області кабінети механізації, автокласи, електротехнічні і радіотехнічні кабінети, кабінети основ сільськогосподарського виробництва;
- поновити чи створити нові навчально-виробничі цехи або дільниці на підприємствах, шкільні або міжшкільні майстерні для трудового навчання учнів 9-10 класів;
- розробити і видати на 1970-1971 навчальний рік програми для професійної підготовки школярів;
- надавати школам допомогу у зміцненні матеріальної бази для трудового виховання учнів з боку підприємств, колгоспів, радгоспів, установ та інших організацій” [5; 7: 189-190].

Як бачимо, всі перераховані вище завдання так чи інакше стосуються політехнічної освіти, оскільки пов’язані з виробничою сферою життєдіяльності людини та спрямовуються

на підвищення якості ознайомлення учнів із основами промислового і сільськогосподарського виробництва.

До речі, ще до постанови колегії Міністерства освіти УРСР від 15 жовтня 1969 року “Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах УРСР”, а саме у серпні 1969 року ректорам Дрогобицького, Криворізького, Слов’янського, Херсонського та Чернігівського педагогічних інститутів відділ навчально-методичної та наукової роботи Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів Міністерства освіти УРСР направив лист із вимогою терміново подати пропозиції щодо закріплення за інститутами промислових підприємств як баз виробничої практики студентів. До листа додавався навчальний план по спеціальності 2120 – “Загальнотехнічні дисципліни і праця (з додатковою спеціальністю – фізика)”, згідно якого виробничу практику планували проводити протягом 6 тижнів в кінці шостого семестру (в червні-липні) [1]. Тобто майбутні вчителі мали можливість розширити свої політехнічні знання та набути політехнічних умінь безпосередньо на промислових підприємствах республіки.

У ті роки зазначене було надзвичайно важливим, оскільки подальша трудова діяльність студентів – майбутніх учителів була орієнтована на таку організацію навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, яка б забезпечувала формування людини-трудівника. Саме такого курсу дотримувалися тоді в радянській державі.

Про це йшлося, наприклад, у доповіді доктора педагогічних наук, професора, заступника директора Науково-дослідного інституту трудового навчання і професійної орієнтації Академії педагогічних наук СРСР А. Шибанова на Всесоюзній конференції в 1971 році. Зокрема, вчений нагадав, що свого часу Н. Крупська досить чітко сформулювала ідею щодо формування радянського громадянина, як людини-трудівника. Вона також наголосила на необхідності детального вивчення не лише таких складових політехнізму, як верстати, механізми і машини, а й робітника як невід’ємного елемента виробництва, особливостей його праці в різних професіях тощо. На думку Н. Крупської, це мало ввійти до змісту політехнічного трудового навчання й виховання [9: 6]. Крім того А. Шибанов зазначив, що Надія Костянтинівна загальну політехнічну освіту трактувала, як чітке розуміння зв’язків і взаємовідносин між людиною і природою, індивідуумом і суспільством, економікою, політикою і культурою, минулим і сьогоденням при постійній орієнтації на трудову діяльність людей, яка має вивчатися під кутом зору цих зв’язків і взаємовідносин [там само, с. 9].

У своїй доповіді А. Шибанов підкреслив, що трудове політехнічне навчання й виховання має здійснюватися трьома головними шляхами:

1) у процесі викладання навчальних предметів природничо-математичного циклу, географії та суспільствознавства;

2) в системі трудового навчання з 1 по 10 клас (три ступені цього навчання – в молодших, середніх і старших класах);

3) у процесі позакласної та позашкільної творчої роботи, пов’язаної з працею, технікою, сільськогосподарським дослідництвом [там само].

Він наголосив, що трудова політехнічна освіта й виховання є загальношкільною задачею і являють собою основу для загального підйому освіти й виховання в сільській школі. Як результат, має утворитися цілісна структура політехнічної освіти і трудового виховання в загальноосвітній, у тому числі в сільській школі:

а) оволодіння знаннями наукових основ праці і сільськогосподарського виробництва;

б) формування трудових умінь шляхом використання отриманих знань у виробничій праці (трудова навчання і виробничі праця в учнівській бригаді);

в) формування потреби працювати, як результат трудового досвіду і знань про працю і виробництво (етичне виховання в праці);

г) розвиток культури й естетики праці у процесі і в результаті трудової діяльності (естетичне виховання в праці);

д) початкове оволодіння творчістю в праці та елементами наукової організації праці (трудове навчання і позакласні заняття творчого характеру, пов'язані з працею і технікою, сільськогосподарським дослідництвом);

е) формування свідомого вибору подальшого життєвого шляху – орієнтація на працю за професіями і спеціальностями сільськогосподарського виробництва (профорієнтація) [9: 9-10].

До основних педагогічних принципів наведеної вище цілісної структури політехнічної освіти і трудового виховання А. Шибанов відносив: єдність навчання і виховання; політехнічну основу трудової підготовки школярів; розвиток культури і творчості у процесі праці та оволодіння технікою; профорієнтацію як органічну складову трудового політехнічного навчання і виховання [там само, с. 10].

Наприкінці 60-х – у 70-ті роки ХХ століття, як і раніше, розвитку політехнічної освіти учнів та студентів продовжували надавати досить важливого значення, а тому ці питання постійно висвітлювалися на сторінках педагогічної преси, яку, як правило, передплачували як загальноосвітні, так і вищі навчальні заклади. У свою чергу Міністерство освіти УРСР дбало про те, щоб заклади освіти були забезпечені названими виданнями, зокрема координувало даний процес.

Так, у жовтні 1973 року Міністерство освіти УРСР нагадало завідуючим обласними (Київським і Севастопольським міськими) відділами народної освіти, а також ректорам педагогічних інститутів, що з 1 вересня розпочалася передплата на журнал ЦК ЛКСМ України “Знання та праця”. На сторінках журналу велика увага приділялася питанням виховання шкільної і студентської молоді, повідомлялося про найновіші досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, технічну творчість молодих, публікувалися матеріали з трудового виховання та професійної орієнтації учнівської молоді, оригінальні саморобки шкільного приладдя та наочних посібників. У зв'язку з цим рекомендувалося організувати передплату на 1974 рік названого журналу вчителями, студентами, старшокласниками та бібліотеками шкіл, педагогічних училищ й інститутів [2, арк. 88].

Значний вплив на розвиток освіти учнів та студентів (у тому числі політехнічної) здійснювало Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів Міністерства освіти УРСР.

Наприклад, на початку 1975 року Управління звернулося до ректорів педагогічних інститутів із проханням до 15 лютого надати інформацію про стан підготовки майбутніх учителів фізики (до них відносили й учителів спеціальності “Загальнотехнічні дисципліни і праця (з додатковою спеціальністю – фізика)”. Зокрема, треба було висвітлити такі питання: робота кафедр, деканату та ректорату з удосконалення навчально-виховного процесу; аналіз успішності студентів за останні 2 роки; пропозиції щодо поліпшення якості підготовки вчителів; зауваження до діючих навчальних планів та конкретні пропозиції з їх удосконалення; пропозиції стосовно зміцнення навчально-матеріальної бази [2].

У липні 1975 року Управління направило листи ректорам педагогічних інститутів, де повідомлялося, що відповідно до наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 164 від 2 березня 1973 року “Про заходи по дальшому розширенню використання навчальних і науково-популярних фільмів у навчально-виховному процесі вищих учбових закладів”, необхідно до 10 серпня 1975 року надіслати заявки на навчальні фільми і діапозитивники [6, арк. 39]. До листа додавався список навчальних фільмів і діапозитивників, які випустив “Союзнаукфільм” у 1975 році. У ньому, зокрема, були представлені посібники з автоматики, телемеханіки, радіотехніки, безпеки праці, нарисної геометрії, хімії, технології електричного зварювання, організації та планування виробництва, автоматичних систем управління підприємством, деталей і механізмів приборів та ін. [4, арк. 63].

У зв'язку з тим, що з 1975-1976 навчального року в 4-8 класах загальноосвітніх шкіл УРСР трудове навчання мали здійснювати за типовими загальносоюзними програмами, які були затверджені колегією Міністерства освіти СРСР, ректорам педагогічних інститутів направлено відповідні листи. В них наголошувалося, що викладання курсу методики

трудового навчання на відповідних факультетах вузів надалі слід проводити згідно зі змістом і вимогами вищезгаданих програм. Стосовно студентів, які закінчували навчання в 1975 році, зазначалося, що 15 травня з ними необхідно опрацювати зміст типових загальносоюзних програм з трудового навчання для 4-8 класів і методику трудового навчання учнів загальноосвітніх шкіл за цими програмами за рахунок часу, що відводився на вивчення факультативних курсів [1, арк. 34].

Загалом політехнічна підготовка студентів – майбутніх учителів трудового навчання проходила в кілька етапів. На першому етапі у них формували наукові, технічні, економічні та загальнотрудові знання; на другому – окремі політехнічні знання та загальнотрудові вміння перетворювалися в систему; на третьому – політехнічні знання і вміння вдосконалювалися в різних навчально-трудовах ситуаціях [8: 66].

При цьому політехнічна підготовка студентів передбачала таку їх діяльність: “знайомство з формами соціалістичної праці, характерними особливостями науково-технічного та соціального прогресу; оволодіння загальнонауковими, технічними, економічними знаннями; набуття трудових умінь (вимірювальних, графічних, ін.); оволодіння марксистсько-ленінською теорією політехнічної освіти, розуміння важливості та необхідності її реалізації в радянській школі; набуття умінь та навичок політехнічної самоосвіти і виховання потреби у ній; озброєння методикою політехнічного навчання учнів” [там само, с. 67].

Оскільки протягом тривалого часу у вищих навчальних закладах УРСР, зокрема тих, де готували майбутніх учителів трудового навчання, було дещо посилено увагу до політехнічної підготовки студентів, вони, як цілком слушно зазначають М. Чепіль та А. Федорович, мали можливість навчитися “бачити і знаходити в основах та принципах виробництва наукові закономірності; здійснювати перенесення їх для визначення наукових основ багатогранності виробничих процесів; визначати роль та місце предмета в наукових основах виробництва”, а також стати здатними “до систематичної самостійної роботи, розв’язання нових завдань та поглиблення політехнічних знань та умінь” [там само, с. 67-68].

Відповідність майбутніх учителів трудового навчання наведеним вище критеріям політехнічної підготовки допомагала їм у подальшому успішно здійснювати як політехнічну освіту та навчання, так і трудове політехнічне навчання й виховання школярів.

Наприкінці 70-х років ХХ століття ситуація дещо змінилася. Це сталося, наприклад, після прийняття постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР № 1111 від 22 грудня 1977 року “Про дальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці”. Після виходу її у світ деякий час було “основну увагу зосереджено на охопленні школярів поглибленою трудовою підготовкою на базі навчально-виробничих комбінатів, навчальних цехів, дільниць підприємств тощо” [7: 210]. Крім того взято курс на докорінне поліпшення професійної орієнтації учнів, створення для учнів літніх таборів праці і відпочинку та ін. Це опосередковано вплинуло на політехнічну освіту студентів – майбутніх учителів трудового навчання. Її особливості у наступні роки можуть стати предметом подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директивні вказівки управління підвідомчим установам з питань методичної роботи в педагогічних вузах республіки (3 січня 1975 року – 12 грудня 1975 року) // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 8800. – 86 арк.
2. Директивні вказівки управління підвідомчим установам з питань методичної роботи в педагогічних вузах республіки (9 січня 1973 року – 29 грудня 1973 року) // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 8590. – 93 арк.
3. Ноздрев В. Ф., Лында А. С. Подготовка учителей производственного обучения на индустриально-педагогических факультетах педвузов // Вопросы индустриально-педагогического образования / Под ред. А. С. Лынды / Ученые записки / Московск. обл. пед. ин-т им. Н. К. Крупской. – М., 1962. – Вып. 1. – Т. СХІІ. – С. 5-19.

4. Перечень кинодиапозитивов, выпускаемых ЦКЛ "СОЮЗВУЗФИЛЬМ" в 1975 году // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 8800 (Директивні вказівки управління підвідомчим установам з питань методичної роботи в педагогічних вузах республіки (3 січня 1975 року – 12 грудня 1975 року), 86 арк.). – Арк. 63.
5. Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах УРСР // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1970. – № 1. – С. 11-23.
6. Про заявки на постачання екранних посібників // ЦДАВО України.– Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 8800 (Директивні вказівки управління підвідомчим установам з питань методичної роботи в педагогічних вузах республіки (3 січня 1975 року – 12 грудня 1975 року), 86 арк.). – Арк. 39.
7. Слюсаренко Н. В. Становлення та розвиток трудової підготовки дівчат у школах України кінця ХІХ – ХХ століття: монографія / Н.В.Слюсаренко. – Херсон: РПО, 2009. – 456 с.
8. Чепіль М.М. Підготовка вчителя трудового навчання: історія, реалії та перспективи: монографія / М.М.Чепіль, А.В.Федорович / За ред. М.М.Чепіль. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2008. – 240 с.
9. Шибанов А. А. Политехническое образование и трудовое воспитание в сельской школе / А. А. Шибанов // Тезисы докладов на Всесоюзной конференции. – М., 1971. – С. 5-10.

Шиманович І.А.

*ПОЛИТЕХНИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ И БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
В КОНЦЕ 60-Х – В 70-Е ГОДЫ ХХ СТОЛЕТИЯ*

В статье проанализировано развитие политехнического образования учеников общеобразовательных школ и студентов – будущих учителей в конце 60-х – в 70-е годы ХХ столетия.

Ключевые слова: политехническое образование, политехническое обучение, трудовое политехническое обучение и воспитание, профессиональная ориентация, трудовое воспитание, трудовое обучение.

Shymanovich I.A.

*POLYTECHNIC EDUCATION STUDENTS AND THE FUTURE TEACHERS
IN THE LATE 60-IES – THE TIDE 70 YEARS OF THE XX CENTURY*

The article analyzes the development of polytechnic education students of secondary schools and students – future teachers in the late 60-ies – 70-tide of XX century.

Key words: polytechnic education, employment training and education, vocational training, labor education, labor training.